

Правові питання відкритого доступу до результатів досліджень в ЄС та Україні

Капіца Ю.М.

д.ю.н., директор Центру досліджень
інтелектуальної власності та
трансферу технологій НАН України

01601 Київ, Володимирська, 54
<https://ipr.nas.gov.ua>

7 грудня 2022 р.

Питання

---

1. Розвиток законодавства, практика відкритого доступу, проблемні питання відкритого доступу в ЄС та Україні
2. Чи потрібні та які зміни у законодавстві України для забезпечення відкритого доступу до результатів досліджень.
3. Правові питання створення інформаційного ресурсу відкритого доступу до результатів досліджень наукових установ НАН України.

Документи ЄС з питань відкритого доступу до результатів досліджень

---

1) Політичні документи, які адресуються всім державам-членам, а також акти ЄС, зокрема:

- ❑ Рекомендація Європейської комісії щодо доступу до наукової інформації та її збереження (2012, переглянута редакція 2018 р.);
- ❑ Заключення Ради ЄС щодо переходу до системи відкритої науки 2016 р.
- ❑ Директива (ЄС) 2019/1024 про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектора, 2019 р.;
- ❑ Директива (ЄС) 2019/790 ЄС про авторське право в Єдиному цифровому ринку

2) Документи, що стосуються відкритого доступу Рамкових програм ЄС досліджень та інновацій:

- ❑ Регламент (ЄС) 2021/695 щодо утворення Горизонт Європа;
- ❑ Модельна грантова угода Рамкової програми Горизонт Європа;

Документи ЄС з питань відкритого доступу до результатів досліджень

---

3) Проекти ЄС, спрямовані на розвиток відкритого доступу

- ❑ Європейська відкрита наукова хмара;
- ❑ проект щодо розвитку видавництв діамантового доступу, 2021;
- ❑ проект – видавнича платформа Європейської комісії з публікацією результатів досліджень Горизонт 2020 та Горизонт Європа з дотриманням принципів ВД, 2021

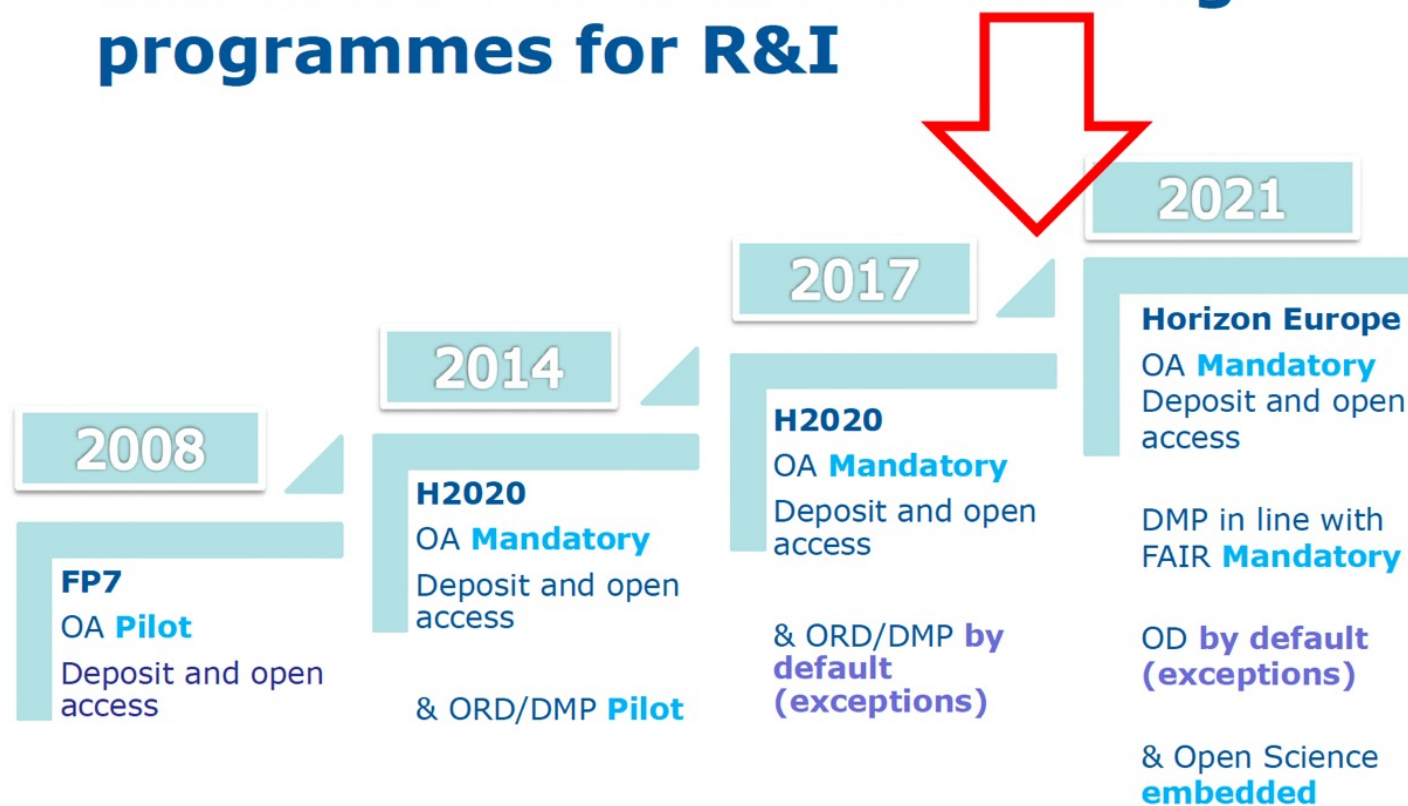
4) Дослідження та звіти, підготовлені на замовлення Європейської комісії, зокрема:

- ❑ Study on EU copyright and related rights and access to and reuse of scientific publications, including open access, 2022
- ❑ Study on EU copyright and related rights and access to and reuse of data, 2022

Відкритий доступ до яких об'єктів ?

- Будапештська ініціатива відкритого доступу, 2001 р. – тільки «peer-reviewed journal articles, but it also includes any unreviewed preprints».
- Рамкові програми ЄС

The evolution of the EU funding programmes for R&I

Відкритий доступ у РП Горизонт 2020 (2014, 2017)

- **Наукові публікації**

- Обов'язковий відкритий доступ до рецензованих публікацій через репозитарії. Проте це стосується рукопису після рецензування або PDF версій опублікованих статей. У більшості – на практиці розміщувалися рукописи внаслідок обмежень видавництва використовувати надруковані тексти статей.

- **Дані досліджень (Open Research Data)**

- пілотний проект для деяких напрямків Горизонт 2020 (ORD pilot), 2014
- обов'язково з 2017 р.
- **Дані - визначення:** необхідні для підтвердження результатів, представлених у наукових публікаціях (*до даних, тобто, не відносяться наукові звіти за проведеними дослідженнями*).
- Інші дані також можуть надаватися бенефіціарами на добровільній основі, як зазначено в їхніх планах управління даними.

Відкритий доступ у РП Горизонт 2020 (2014, 2017)

- **Особливості:**

- Вимога обов'язкового при виконанні проектів Плану з управління даними (Data Management Plans (DMPs))
- Реалізація принципу «Відкритий доступ до дослідницьких даних, наскільки це можливо з закриттям даних наскільки це необхідно».

- **Відкритий доступ не стосується даних** (ст. 29.3 MGA):

- a) відносно яких виконавці зобов'язані **забезпечити захист прав ІВ з метою комерційного або промислового використання** (ст. 27). Вказане включає **винаходи, інші об'єкти ІВ, так і конфіденційну інформацію, комерційну таємницю;**
  - b) складають інформацію, пов'язану з **забезпеченням безпеки;**
  - c) права на які **належать третій стороні;**
  - d) складають **персональну інформацію;**
  - e) бенефіціари не повинні забезпечувати відкритий доступ до певних даних, якщо **досягнення основної мети проекту через відкриття даних буде поставлено під загрозу.** У цьому випадку План управління даними повинен містити причини відмови у доступі.
- Вказане зазначається у Планах з управління даними.
  - Витрати на відкритий доступ до даних передбачені у фінансуванні проектів.

Відкритий доступ у РП Горизонт Європа, 2021, Регламент (ЄС) 2021/695

- ❑ **Визначення поняття «відкрита наука»:** новий підхід до наукового процесу, заснований на спільній роботі та нових способах поширення знань за допомогою цифрових технологій і нових інструментів співпраці.
- ❑ Стосовно наукових публікацій - бенефіціари повинні гарантувати, що вони або **автори зберігають достатні права інтелектуальної власності** для дотримання вимог ВД (заборона передання прав видавникам, які можуть привести до заборони відкритого доступу) (ст. 35);
- ❑ **Дані** – відкритий доступ є загальним правилом з повторення принципу «наскільки відкрито, наскільки це необхідно». ВД не розповсюджується на дані, відносно яких є законні інтереси бенефіціаріїв, доступ обмежен внаслідок захисту даних, правил безпека, або прав ІВ;
- ❑ для статей мають використовуватися ліцензії CC BY, монографій – можливо також CC BY-NC, CC BY-ND; дані – CC BY, CC 0; метадані: CC 0.
- ❑ **зобов'язання з наявності Плану з управління даними (DMP).**
- ❑ робочі програми можуть передбачити додаткові зобов'язання з використання European Open Science Cloud (ст. 35).
- ❑ здійснення компенсації витрат на видання лише для журналів повністю з ВД.
- ❑ слід заохочувати ВД до інших результатів досліджень (ст. 10);
- ❑ **впровадження нових метрик** для оцінки впливу результатів досліджень та відкритої науки (ст. 10) тощо.

Інші документи Горизонт Європа

- ❑ Публікації в гібридних журналах: не фінансуватимуться;
- ❑ Відкритий доступ через репозитарії: ембарго не застосовується (зараз прийнято 6/12 місяців);
- ❑ Бенефіціари повинні забезпечити відкритий доступ до рецензованих наукових публікацій, що стосуються їхніх результатів за проектом. Щонайпізніше на момент публікації машинозчитувана електронна копія опублікованої версії або остаточного рецензованого рукопису, прийнятого до публікації, має бути розміщена для збереження в надійному сховищі наукових публікацій (додаток 5, MGA);
- ❑ Посилення вимог до журналів, платформ і репозитаріїв: відповідно до вимог «відповідності» Плану S

Відкритий доступ у політичних документах Європейської комісії. Рекомендація ЄК щодо доступу до наукової інформації та її збереження (2018)

- ❑ у випадку фінансування ДР за державні кошти ВД **якнайшвидше, бажано під час публікації та не пізніше 6 місяців після публікації (12 місяців для соціогуманітарних наук),**
- ❑ **дослідники мають при укладанні договорів видавцями, зберігти права ІВ, серед іншого, для дотримання вимог політики відкритого доступу** (зокрема щодо самоархівування та повторного використання, у т.ч. за допомогою аналізу тексту та даних);
- ❑ **відкритий доступ не стосується охорони ноу-хау та бізнесової інформації (торговельних секретів);** відомостей, що стосуються національної безпеки, прав третіх сторін, приватних даних;
- ❑ **установи, що фінансують дослідження і академічні установи, які отримують державне фінансування, скоординовано реалізують політику відкритого доступу:**
- ❑ **встановлення інституційної політики** щодо розповсюдження та відкритого доступу до наукових публікацій, а також створення планів впровадження,
- ❑ надання **рекомендацій дослідникам** щодо того, як дотримуватися політики відкритого доступу, і **підтримка їх** у цьому, особливо **щодо управління їхніми правами інтелектуальної власності,**
- ❑ проведення спільних переговорів з видавцями для отримання прозорих і найкращих умов доступу до публікацій, включаючи використання та повторне використання тощо.

Відкритий доступ у політичних документах Європейської комісії. Рекомендація ЄК щодо доступу до наукової інформації та її збереження (2018)

Також у Рекомендації надаються детальні вказівки стосовно окремих сфер забезпечення відкритого доступу. Передбачається, що вказане буде реалізовано у відповідних інституційних політиках установ, що здійснюються фінансування наукових досліджень та національних політиках. Вказане включає:

- ❑ Блок 1. Управління даними досліджень, у тому числі у відкритому доступі
- ❑ Блок 2. Збереження та повторне використання наукової інформації

Зокрема, звертається увага на необхідність наявності машинозчитуваних систем та умов ліцензування, сумісні з існуючими відкритими ліцензіями відповідно до законодавства про авторське право.

- ❑ Блок 3. Інфраструктури для відкритої науки

Проблемні питання розвитку відкритого доступу в ЄС

- ❑ Публікація наукових статей ЄС переважно у крупних приватних видавництвах з високим рейтингом, де є обмеження відкритого доступу або за це потрібно платити;
- ❑ Невдалий досвід ЄС з запровадження золотого доступу, де значні суми бюджетних коштів сплачуються приватним видавництвам, 2000 – 3000 євро за публікацію у відкритому доступі.
- **Засоби протидії** включають:
  - прийняття окремими державами-членами ЄС законодавства, що дозволяє без згоди видавця розміщувати рецензовані рукописи статей у ВД;
  - передбачення у Горизонт Європа, що фінансова підтримка публікації статей здійснюється лише при публікації у журналах повністю ВД;
  - реалізація проектів ЄС з розвитку **видавництв діамантового доступу**: 2022 - 3 річний проект, в якому беруть участь 23 європейські організації «Розвиток видавничих моделей відкритого доступу на рівні установ»;
  - реалізація у 2021 р. проекту ЄС стосовно **Видавничої платформи відкритого доступу** для публікацій, що є результатом проектів РП.
- ❑ **Заява ALLEA**, 2020 стосовно питань ІВ та Європейської відкритої наукової хмари: відкриття наукових даних в ЄС не базується на відповідному відкритті даних в інших країнах та може у перспективі привести до економічних втрат з врахуванням вільного використання даних країнами - потенційними економічними конкурентами.

Зміни законодавства в Україні в контексті законодавства щодо відкритого доступу в ЄС

Визначення понять та принципів (документи РП Горизонт Європа, політичні документи)

- ❑ відкрита наука (це є у Регламенті програми Горизонт Європа);
- ❑ що таке відкритий доступ до результатів наукової, науково-технічної діяльності, науково-технічних, експериментальних розробок;
- ❑ відносно яких об'єктів здійснюється відкритий доступ;
- ❑ принцип не оприлюднення у відкритому доступі: даних, що є конфіденційними (торговельними секретами), пов'язаних з охороною правами інтелектуальної власності, у тому числі патентуванням, захистом персональних даних, безпекою та законними комерційними інтересами;
- ❑ принцип забезпечення відкритого доступу лише з дотриманням вимог авторського права і суміжних прав правовласників та відносно даних - законодавства про інформацію;
- ❑ принципи, на яких умовах надається відкритий доступ. Які ліцензії мають застосовуватися.

Зміни, що впливають з актів ЄС

Директива (ЄС) 2019/1024 про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектора,

- ❑ дані досліджень розглядаються окремо від документів органів управління (різні сфери публічної інформації та інформації щодо результатів досліджень);
- ❑ з відкритого доступу виключається конфіденційна комерційна інформація (включаючи бізнесову, професійну та торговельні секрети) (ст.1), інформація, пов'язана з охороною ІВ; безпекою, законними комерційними інтересами;
- ❑ надається визначення 'research data': means documents in a digital form, other than scientific publications, which are collected or produced in the course of scientific research activities and are used as evidence in the research process, or are commonly accepted in the research community as necessary to validate research findings and results (ст.1);
- ❑ вимога щодо ліцензій з використання даних: «держави-члени повинні забезпечити, щоб стандартні ліцензії на повторне використання документів державного сектору, які можуть бути адаптовані для конкретних ліцензійних вимог, були доступні в електронній формі та могли оброблятися в електронному вигляді (ст. 8).

Зміни, що впливають з актів ЄС

Директива (ЄС) 2019/790 ЄС про авторське право в Єдиному цифровому ринку

- ❑ містить положення про запровадження в ЄС виключення з авторських майнових прав, що стосується можливості користувачами аналізувати дані та текст в цілях наукових досліджень (ст. 3).
- ❑ Під аналізуванням даних та тексту в наукових цілях розуміється застосування «будь-якої автоматизованої аналітичної техніки, спрямованої на аналіз тексту та даних у цифровій формі з метою генерування інформації, яка включає закономірності, тенденції та кореляції, але не обмежується ними» (ст. 2(2)). Механізм досліджень передбачає завантаження певних обсягів наявних у легітимному доступі творів, інших об'єктів та аналізування їх, що зачіпає право авторів дозволяти або забороняти відтворення відповідних об'єктів. Виключення розповсюджується на наукові установи, освітні установи, бібліотеки та архіви.
- ❑ Вказані виключення мають бути внесені у майбутньому до Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Проблемні питання відкритого доступу до результатів досліджень в Україні

- 1) Приклад Національного депозитарію академічних текстів та системи реєстрації наукових звітів в УкрІНТЕІ.
- 2) Діяльність Національного наукового фонду.
- 3) Передання електронних копій періодичних наукових фахових видань для розміщення на сайтах бібліотек

Використання ліцензій відкритого доступу

- ❑ до грудня 2022: законодавством України передбачено укладання таких ліцензій у письмовій формі, таким чином призводячи до неможливості їх використання на території України;
- ❑ при підписанні нової редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1.12.2022 - можливість використання публічної ліцензії на використання об'єкта авторського права;
- ❑ потреба визначення в НАН України вимог стосовно видів ліцензій, які можуть застосовуватися у періодичних виданнях, які фінансуються за бюджетні кошти, також стосовно даних.
- ❑ врахування проблеми можливих зловживань авторським правом внаслідок можливості створення похідних творів на базі наукових статей, монографій будь-якими третіми особами, що дозволяється ліцензіями Creative Commons CC BY; CC BY SA; CC BY NC; CC BY NC SA. Забороняється створювати похідні твори: ліцензії CC BY ND; CC BY NC ND.

Правові аспекти утворення репозитарію НАН України

Рамкові питання

---

1. Визначення концептуальних питань утворення репозитарію, потрібних для з'ясування правових питань.

1) Репозитарій:

- Варіант 1. Єдина база даних (хмара, платформа) з фізичною наявністю первісних матеріалів або
- Варіант 2. Розподілена система, де є єдина оболонка входу, єдиний регламент, що містить також особливості поводження з різними видами об'єктів; де первісна інформація зберігається у різних установах,

2) репозитарій, який містить лише відкриту інформацію або репозитарій, який містить:

- ❑ інформацію відкриту для будь-яких осіб;
- ❑ інформацію відкриту для користування у системі Intranet Академії, що використовується для організаційної підтримки діяльності Академії;
- ❑ інформацію з обмеженим доступом (конфіденційна інформація, торговельні секрети, службова інформація, інформація, що становить державну таємницю);

Правові аспекти утворення репозитарію НАН України

Рамкові питання

- 3) Які об'єкти передбачається передавати у репозитарій. Зокрема, якщо звіти, то чи має бути відкритий доступ будь яких осіб, у тому числі з Російської Федерації до цих звітів. Якщо й так, то має бути реалізована система зберігання у режимі захисту від доступу - частин звітів або звітів у цілому, які містять комерційну таємницю (конфіденційну інформацію)

2. Розробка з врахуванням документів ЄС щодо відкритої науки Концепції розвитку відкритої науки в НАН України, що включає й концепцію створення репозитарію результатів досліджень в НАН України

- ❑ На цей час така концепція відсутня в Україні та Національний план щодо відкритої науки, затверджений КМ України у 2022 р. не є концепцією.

3. Конкретизація заходів стосовно реалізації такої концепції

Правові аспекти утворення репозитарію НАН України

Підготовка документів, рекомендацій

- 1) Підготовка Регламенту репозитарію з розділами, що стосуються, зокрема:
  - правових витань переданні різних видів інформації до репозитарію, включаючи охорону при цьому прав інтелектуальної власності відносно творів та прав на інформацію відносно даних. При переданні наукових звітів реалізація механізму дотримання охорони конфіденційної інформації на весь звіт або його частину, що містить ноу-хау;
  - правових питань доступу третіх осіб до інформації у репозитарії з врахуванням охорони прав інтелектуальної власності.
- 2) Підготовка договорів або ліцензій щодо передачі різних видів інформації та механізму електронного їх укладання.
- 3) Розробка Положення щодо застосування ліцензій відкритого доступу в НАН України, що стосується наукових періодичних видань, монографій, даних (раніше велась робота).

Правові аспекти утворення репозитарію НАН України

Підготовка документів, рекомендацій

- 4) Розробка Рекомендацій щодо використання принципів відкритого доступу при виданні монографій.
- 5) Розробка Рекомендацій щодо врегулювання питань відкритого доступу у договорах з проведення досліджень та розробок (раніше велась робота).
- 6) Внесення змін до Примірного ліцензійного договору на використання твору, затвердженого постановою Президії НАН України від 04.06.2014 № 130 стосовно використання ліцензій відкритого доступу (пропозиції розроблялись).
- 7) Обговорення доцільності уточнень Порядку формування тематики та контролю за виконанням наукових досліджень в Національній академії наук України, затвердженого постановою Президії НАН України № 339 від 19.12.2018 стосовно врахування європейських принципів відкритої науки.
- 8) Проведення тренінгів стосовно правових питань відкритого доступу.

Інші питання

- 1) Участь у асоціаціях, об'єднаннях, ініціативах в ЄС стосовно відкритого доступу за різними напрямками (розвиток ВД у цілому, діяльність бібліотек, діяльність видавництв, діяльність університетів тощо).
  - ❑ Підготовка довідки з переліком таких організацій в ЄС та запровадження кроків щодо приєднання до таких організацій.
- 2) Участь та приєднання до проектів програми Горизонт Європа, пов'язаних з відкритим доступом.
  - ❑ визначення у провідних за напрямками установах НАН України осіб, що здійснюють моніторинг робочих програм, конкурсів Горизонт Європа;
  - ❑ підготовка довідки з оновленнями стосовно напрямків та програм, де потенційно могли б взяти участь установи НАН України за різними напрямками;
  - ❑ здійснення цілеспрямованих заходів установ щодо участі у проектах.